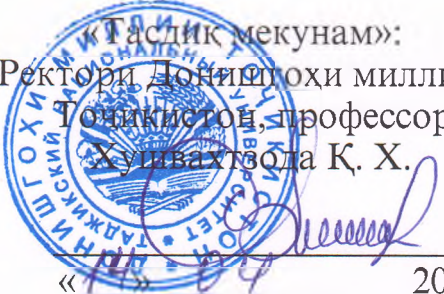

«Тасдиқ мекунам»:
Ректори Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон, профессор
Хушваҳтзода Қ. Х.

_____ 2022

ХУЛОСАИ ШУРОИ ОЛИМОНИ ФАКУЛТЕТИ ФИЛОЛОГИЯИ ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Диссертатсияи Ҷумъаев Меҳроб Одинаевич дар мавзӯи «**Хусусиятҳои лексикӣ ва семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»)**» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст. Диссертатсия дар кафедраи таърихи забон ва типологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расидааст.

Мушовирони илмӣ: Камолиддинов Баҳриддин – доктори илмҳои филологӣ, профессор (марҳум);

Саломийён Муҳаммадвуд Қайюм – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи таърихи забон ва типологияи факултети филологияи ДМТ.

Диссертатсияи мазкур дар кафедраҳои таърихи забон ва типология, забони адабии муосири тоҷикӣ, услубшиносӣ ва таҳрири адабии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон баррасӣ ва муҳокима гардида, аз таърихи 19.10.2021 бо қарори № 3 барои Ҷумъаев Меҳроб Одинаевич тавсия шудааст.

Шурои олимони факултети филологияи тоҷики ДМТ диссертатсияи Ҷумъаев Меҳроб Одинаевичро дар мавзӯи «**Хусусиятҳои лексикӣ ва семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»)**» бо ширкати муқарризон Раҳматуллозода Саҳидод – доктори илмҳои филологӣ, профессор, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, муовини аввали раиси Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Мирзоева Матлуба Ҷаҳонгирова – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабии ДМТ баррасӣ ва муҳокима намуд. Аввалан доктори илмҳои филологӣ, профессор, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, муовини аввали раиси Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳматуллозода С. баромад намуда, қайд кард, ки мавзӯи интиҳобшуда актуалӣ ва ҷавобгӯи талаботи замони мебошад, зеро бори аввал хусусиятҳои лексикӣ ва семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабии дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, андешаҳои судманд

баён гардидааст. Аз тарафи муқарриз таъкид гардид, ки тадқиқи ин мавзӯ дар ҳалли масъалаҳои лексикӣ ва семантикӣ ва калимасозии забони адабии тоҷикӣ маводи муфид дода метавонад.

Рисолаи мавриди назар, ки аз ҷониби номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи услубшиносӣ ва таҳрири адабӣ Ҷумъаев М. О. анҷом ёфтааст, ба мавзуи хеле муҳим ва таҳқиқношудаи забоншиносӣ – муайян намудани хусусиятҳои лексикиву семантикӣ ва имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон», таснифи гурӯҳҳои лексикӣ ва семантикӣ иқтибосоти арабӣ, таҳқиқи иқтибосоти арабии асарҳои насрии нависанда вобаста ба дараҷаи ҳазмшавӣ, хусусиятҳои маъноӣ, муайян намудани дараҷаи истеъмоли иқтибосоти арабӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон», шарҳу тафсири иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои диниву ирфонӣ, муайян намудани нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули синонимҳо ва антонимҳо, имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ мавофиқи қонуну қоидаҳои калимасозии забони тоҷикӣ бахшида шуда, муҳаққиқ дар ин замина ба хусусиятҳои семантикӣ ва тобишҳои маъноии калимаҳо низ таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. Муаллифи рисола дар доираи се боб ва даҳ фаслу ҳафт зерфасл мавзуи интихобшударо ҷамъбаст кардааст. Рисола дорои заминаи қавии илмӣ назариявӣ буда, аз маводи фаровони амалӣ бархӯрдор аст. Маводи мазкур дар тарҳрезии минбаъдаи барномаҳову навиштани китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ аз қисмҳои лексикологияву калимасозӣ барои макотиби оливу муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ чун сарчашмаи бозтаҷриба метавонад истифода шавад.

Бо вучуди ин, дар рисолаи тақризшаванда дар баробари комёбию муваффақиятҳои фаровони илмӣ баъзе камбудихо ба назар мерасанд, ки зикри онҳо барои беҳдошти сифати рисола дар мавриди қорҳои минбаъда ва ҷопи рисола аз манфиат холӣ нест, зеро дар сурати бартароф кардани камбудихои мазкур қимати қор дучанд меафзояд:

1. Номувофиқати дар фаслу зерфаслҳои боби дуюм ба назар мерасад, ки бояд бартараф карда шаванд. Фасли якум бояд хусусиятҳои луғавӣ ва фасли дуюм хусусиятҳои семантикӣ иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ номгузорӣ шуда, зерфаслҳо ба онҳо мувофиқ қунонида шаванд.

2. Дар рисола як идда истилоҳоти ғайриточикӣ (абстракт, конкрет, синоним, антоним, лаборатория ва ғ.) истифода шудааст. Салоҳи қор ин аст, ки гунаҳои тоҷикӣ онҳо истифода шавад. Ҳамчунин, дар ҷанд ҳолат калимаи монография ба ҷойи диссертатсия истифода гардидааст.

3. Аз саҳифаи 140 то саҳифаи 171 қор хусусияти лексикографӣ (луғати тафсирий) гирифтааст. Дар рисолаи докторӣ таҳлилҳои илмӣ ва мудаллал салоҳ аст.

4. Аз қорҳои шевашиносони тоҷик дар робита масъалаҳои матраҳшуда ишорае ҳам дида намешавад.

5. Муайян сохтани қолибҳои арабии калимаҳои иқтибосии арабии дар осори Абдурахмони Ҷомӣ истифодашуда яке аз вазифаҳои рисола навис буд, ки иҷро нашудааст.

Доктори илмҳои филологӣ, профессор Мирзоева М. Ҷ. баромад намуда қайд кард, ки диссертатсияи М. О. Ҷумъаевро метавон як дастоварди хуб номид, зеро, аз як тараф, масъалаи калимаҳои иқтибосӣ, махсусан иқтибосоти арабӣ, дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ аз мавзӯҳои хеле мубрам ба шумор мераваду, аз тарафи дигар, дар шароити кунунӣ масъалаи интиҳоби истилоҳ, тозагии забон, истифодаи бамавқеи калимаҳо аз бистёр ҷиҳат ба қорбурди чунин иқтибосот вобаста аст. Муҳаққиқ дар таҳқиқи хусусиятҳои луғавию семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» заҳмати зиёд кашида, ба натиҷаҳои дилхоҳ ноил гардидааст. Мавзӯи интиҳобгардида ҷолиби диққат буда, дар таҳқиқоти минбаъдаи қисматҳои забон: лексикология ва калимасозӣ ба мусоидат менамояд. Хулосаи рисола фарогири натиҷаҳои бадастомада аз таҳқиқ аст. Муаллиф натиҷаҳои бадастомадаро банд ба банд хулосабарорӣ мекунад. Хулосаҳо илман асоснок буда, натиҷаи самаранокии таҳқиқоти илмӣ мебошанд.

Бо вучуди дастовардҳои зиёди илмӣ рисола аз баъзе камбудиву нуқсонҳо холи нест, ки барои беҳтар гардидани сифати қор зикри баъзеи онҳоро зарур медонем:

1. Дар қисмати дараҷаи омӯзиши муқаддима мурочиат ба сарчашмаҳои адабиётшиносӣ нисбат ба забоншиносӣ бештар шудааст, ба назари мо баръакс бояд мешуд.

2. Номи фасли «Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асри XIII ва пас аз он» ба назари мо дигаргунӣ мебошад, шояд то ягон замони муайян гуфтан беҳтар бошад.

3. Ҷамчунин баъзе хатоҳои мантиқиву техникӣ ба назар расиданд, ки ба онҳо низ таваҷҷуҳ намудани муҳаққиқ ба манфиати қор аст.

Ҷамин тариқ, вобаста ба баромади муқарризон – доктори илмҳои филологӣ, профессор, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, муовини аввали раиси Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҷумҳурии Тоҷикистон Раҳматуллозода Саҳидод ва доктори илмҳои филологӣ, профессор Мирзоева Матлуба Ҷаҳонгирова Шурои олимони факултети филологӣ дар иртибот ба ҳусну қубхи илмӣ диссертатсияи Ҷумъаев М. О. ба чунин хулоса омад:

Диссертатсия ба мавзӯи хеле муҳим ва таҳқиқношудаи илми забоншиносӣ бахшида шудааст. Воқеан, муҳаққиқ возеҳу бамаврид таъкид мекунад, ки омӯзишу баррасии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» на танҳо барои муайян намудани дараҷаи истеъмоли ҳазмшавӣ, таҳаввули маъноӣ ва хусусиятҳои услубии чунин калимаҳо дар эҷодиёти адиб мусоидат менамояд, балки барои ошкор намудани баъзе паҳлуҳои муҳимми ташаккули таърихӣ забони адабии тоҷик имкон фароҳам меорад.

Диссертант барои ба мақсаду хадафҳои худ ноил шудан ҳаллу фасли вазифаҳои зеринро муҳим мешуморад:

- баррасии заминаҳои таъсири мутақобилаи забонҳои тоҷикӣ (форсӣ)-ю арабӣ дар замони қабл аз зуҳури ислом;
- муқаррар намудани мавқеи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар давраҳои мухталифи пас аз зуҳури дини ислом (то асри XV);
- нишон додани сабабу омилҳои ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ;
- таснифи гурӯҳҳои лексикӣю семантикӣю иқтибосоти арабӣ дар асарҳои мавриди таҳқиқ;
- таҳқиқи иқтибосоти арабии асарҳои насрии нависанда вобаста ба дараҷаи ҳазмшавӣ, хусусиятҳои маъноӣ ва мансубият ба ҳиссаҳои нутқ;
- муайян намудани дараҷаи истеъмоли иқтибосоти арабӣ дар «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»;
- таҳлилу тасниф ва шарҳу тафсири иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои диниву ирфонӣ;
- муайян намудани нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули синонимҳо ва антонимҳо;
- таҳқиқи имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пешванду пасвандҳои тоҷикӣ;
- баррасии имконоти калимасозии мураккаб бо иқтибосоти арабӣ дар асарҳои мавриди таҳқиқ.

Зимни таҳқиқи масъалаҳои муҳиму умуминазарии диссертатсия тадқиқоти забоншиносони ватанию хориҷӣ, ба монанди В. М. Белкин, А. Н. Болдиров, И. М. Оранский, Л. С. Пейсиков, В. Виноградов, Ю. А. Рубинчик, Н. М. Шанский, А. А. Брагина, Л. А. Новиков, В. С. Расторгуева, Ричард Фрай, Л. Е. Э. Бертелс, Бузургзода, Б. Ниёзмӯхаммадов, Н. Маъсумӣ, Т. Зехнӣ, А. Мирзоев, А. Афсаҳзод, Н. Зоҳидов, А. Абдусаттор, Р. Мусулмонқулов, Х. Шарифов, Ш. Н. Ниёзӣ, Р. Ғаффоров, С. Ҳалимов, М. Н. Қосимова, М. Мӯхаммадиев, Н. Шаропов, Б. Камолиддинов, Ҳ. Мачидов, Ш. Рустамов, Т. Бердиева, Д. Хочаев, С. Сулаймонов, А. Ҳасанов, С. Сабзаев, Т. Ваҳҳобов, З. Мухторов, О. Қосимов, Ф. Х. Шарифова, М. Нарзикул, М. Саломов, С. Раҳматуллозода (Хоркашев), Ш. Каримов, Қ. Мухторӣ, Парвиз Нотили Хонларӣ, Мӯхаммадтақӣ Баҳор, Забеҳулло Сафо, Сайидҷаъфари Сачҷодӣ, Алиасғари Ҳикмат, Мӯхаммадалӣ Имом Шуштарӣ, Алиавсати Иброҳимӣ ва дигарон истифода шудаанд.

Навгонии илмии диссертатсия дар он ифода меёбад, ки дар рисолаи илмӣ бори нахуст хусусиятҳои луғавию семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» мавриди таҳқиқи монографӣ қарор дода шудааст. Ба заминаҳои таъсири мутақобилаи забонҳои арабию тоҷикӣ дар замони пеш аз пайдоиши ислом, мавқеи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар давраҳои мухталифи пас аз зуҳури ислом таваҷҷуҳ зоҳир карда шуда, иқтибосоти арабии асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ аз рӯи хусусиятҳои дараҷаи ҳазмшавӣ, семантика, мансубият ба

ҳиссаҳои нутқ арзёбӣ гардидаанд. Ба иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои мухталифи динию ирфонӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир ва нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули категорияҳои лексикӣ семантикии синонимҳо ва антонимҳо аз диди нави илмӣ баррасӣ гардидааст. Дар баробари ин бори аввал калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пешванду пасвандҳои тоҷикӣ ва имконоти калимасозии мураккаб бо иқтибосоти арабӣ мавриди пажӯҳиш қарор дода шудааст, ки барои муайян намудани дараҷаи ҳазмшавии иқтибосоти арабӣ мусоидат намуда, барои дар оянда анҷом додани таҳқиқоти густурдаи илмӣ доир ба калимасозии иқтибосоти арабӣ бо унсурҳои калимасозии тоҷикӣ заминаи мусоид фароҳам меорад.

Муаллиф масъалаҳои зеринро барои ҳимоя пешниҳод кардааст:

1. Собит карда шуд, ки таҳлилу баррасии таъсири мутақобилаи забонҳои тоҷикӣ (порсӣ)-ю арабӣ, ки ба садсолаҳои пешазисломӣ мерасад, барои муайян намудани робитаи байни ин ду забон дар замони қабл аз зуҳури ислом мусоидат менамояд. Забонҳои форсии тоҷикӣ ва арабӣ ба ду оилаи мухталиф мансуб бошанд ҳам, ҳар ду забон дар давоми мавҷудияти таърихии худ ба якдигар иртиботи бисёр қавӣ доштаанд, ки ин ба равобити тулонӣ ва гуногунҷабҳаи қавмҳои эронинаҷод бо арабҳо вобаста мебошад.

2. Ба мақсаднок сурат гирифтани воридшавии иқтибосоти арабӣ дар давраҳои аввали истилои арабҳо ва паҳн гардидани дини ислом чунин далелҳо гувоҳ буда метавонанд, ки дар ин давра аз арабӣ танҳо вожаҳои иқтибос гардидаанд, ки забони мо ба онҳо эҳтиёҷ дошт ва чунин вомвожаҳо то андозае ба қонуну қоидаҳои фонетикӣ грамматикӣ забони тоҷикӣ (форсӣ) мувофиқат кардаанд.

3. То асри XI калимаву ибораҳои арабӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ дар муқоиса ба давраҳои баъдӣ хеле кам истеъмол гардидаанд ва қорбурд ё иқтибоси унсурҳои лексикӣ забони арабӣ аз рӯйи зарурат ва эҳтиёҷ сурат гирифтааст, ки муқоисаи баъзе намунаҳои осори хаттӣ ва ақидаи муҳаққиқон далели ин гуфтаҳост.

4. Дар осори хаттии асрҳои XI-XII, махсусан, дар қасоиди мадҳия истеъмоли калимаву ибораҳои арабӣ нисбат ба давраҳои пештара зиёд ба назар мерасад. Кӯшиши истифодаи калимаҳои зиёди арабӣ аз тарафи шоирони мадҳиясаро, ки ба хотири васфу ситоиши мамдуҳ сурат гирифта, ҳадафи он як навъ «тару тоза» баён кардани фикр буд, боиси аз байн рафтани содагии тарзи баён ва табиӣ ифода ёфтани матлаб гардид, ки ин дар давраҳои минбаъда барои хусусияти умумӣ пайдо кардан ва ба дараҷаи ифрот расидани истеъмоли унсурҳои лексикӣ забони арабӣ замина гузошт.

5. Сабаби пас аз асри XIII мураккабтару душворфаҳм ва пуртақаллуф шудани забони асарҳои насрӣ ба истеъмоли аз ҳад зиёди калимаву ибораҳои арабии ба оммаи мардум нофаҳмо, қорбурди зиёди истилоҳоти илмӣ ва сураву оятҳои динӣ, тарзи баёни душвору печ дар печ, як дараҷа хусусияти умумӣ пайдо кардани мураккабнависию муғлақбаёнӣ ва ба суҳанбозиву суҳанпардозии беҳуда вобаста

мебошад, ки ин аз сабки расмии дарбор сарчашма гирифта, ба он оварда расонд, ки мазмун қурбони шакл гардад. Аммо дар давраи мураккаббаёниҳо низ асарҳои баъзе адибони ба халқ наздик бо услуби нисбатан сода эҷод гардидаанд, ки ин адибон идомадихандаи анъанаи соданависи адабиёти асрҳои X-XI мебошанд.

6. Тахлилу баррасӣ ва муайян намудани мавқеи иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Қомӣ – «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс» бо назардошти барҷастатарин хусусиятҳои онҳо ва нақши иқтибосоти арабӣ дар ифодаи мақсаду мароми нависанда аз муҳимтарин паҳлуҳои кори мо ба ҳисоб меравад, зеро ду асари зикршуда ҳамчун намунаи насри асри XV ҳам дар байни осори насрии ин давра ва ҳам дар байни асарҳои насрии ҳуди нависанда аз вижагиҳои хос бархӯрдоранд ва бисёр ҷанбаҳои забони насри ин давраро таҷассум намудаанд.

7. Таснифи иқтибосоти арабии асарҳои мавриди таҳқиқ аз рӯйи хусусиятҳои дараҷаи ҳазмшавӣ, семантика ва мансубият ба ҳиссаҳои нутқ барои муайян намудани гурӯҳҳои мухталифи чунин иқтибосот дар асарҳои мавриди таҳқиқ мусоидат менамояд.

8. Вобаста ба мавзӯ ва мундариҷа дар асарҳои мавриди таҳқиқ истилоҳоти динию ирфонӣ мавқеи хос дошта, ба воситаи онҳо маъноӣ мафҳумҳои мухталифи динию ирфонӣ ифода гардидаанд. Аз ин рӯ ҳангоми таҳқиқ ба ин ду гурӯҳи калимаҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шуд. Аз ҷумла, истилоҳоти динӣ ифодакунандаи мафҳумҳои гуногуни дини ислом буда, бо таъсири мавзӯ ва мундариҷаи асарҳо истеъмоли гардидаанд ва дар ифодаи мақсаду мароми нависанда нақши муҳим бозидаанд.

9. Муайян намудани хусусиятҳои луғавию маъноии иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои махсуси ирфонӣ паҳлуи дигари кори илмиро дар бар мегирад, ки ҳадафи он возеҳ нишон дода тавонистани моҳияту мақом, тобишҳои маъноӣ, доираи истеъмоли ин гуна истилоҳот дар асарҳои нависанда буда, барои дуруст дарк кардани мақсаду мароми адиб аҳамияти калон дорад, зеро чунин калимаҳои ибораҳо дар баробари маъноӣ луғавӣ боз маъноӣ истилоҳӣ доранд, ки ба он бояд таваҷҷуҳ зоҳир карда шавад.

10. Иқтибосоти арабӣ яке аз сарчашмаҳои пайдоиши синонимҳо дар забони тоҷикӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ баррасию омӯзиши нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули калимаҳои ҳаммаъноӣ наздикмаъно дар асарҳои мавриди таҳқиқи мо як андоза барои муайян кардани тарзи баён ва меъёри интихоби истеъмоли сухан дар роҳи офариниши маънӣ, мазмунҳои тоза ва хусусиятҳои услубии асарҳои нависанда, ҳамчунин барои шинос гардидан ба корҳои эҷодии ӯ мусоидат мекунад.

11. Азбаски антонимҳо дар осори ҳар як нависанда соҳиби нишонаҳои фардӣ гардида, ба объекти тасвир ва мавзӯю мундариҷаи асар вобастагӣ доранд ва барои ифодаи тазоди бадеӣ хизмат карда, моҳияти тасвирро равшантар баён мекунанд, бори аввал дар рисолаи

илмӣ ба масъалаи нақши иқтибосоти арабӣ дар ташаккули антонимҳо таваҷҷуҳ зоҳир гардид ва муқаррар карда шуд, ки нависанда ҳангоми офаридани тазоди бадеӣ калимаҳои аслии тоҷикӣ ва иқтибосии арабиро моҳирона ба қор бурда, маънову образҳоро ниҳоят ҷолиб муқобил мегузорад, ки чунин муқобилгузорӣ моҳияти тасвири нависандаро боз ҳам возеҳтару равшантар ва каломи нависандаро таъсирбахш гардондааст.

12. Азбаски калимасозӣ яке аз роҳҳои муҳимми ғанӣ гардидани таркиби луғавии забон мебошад ва имконоти калимасозии забон, пеш аз ҳама, дар адабиёт, махсусан адабиёти бадеӣ, равшантар зоҳир мегардад, таҳқиқи роҳу усулҳои калимасозӣ дар осори бузургтарин намояндагони адабиёт барои муайян намудани ҳолати таркиби луғавии забон дар як давраи мушаххаси таърихӣ мусоидат менамояд. Аз ин рӯ нахустин бор имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ – «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон» мавриди пажӯҳиш қарор дода шуд, ки баррасии ин масъала ҳам барои муайян намудани ҳолати таркиби луғавии забон дар давраи зиндагии нависанда мусоидат менамояд ва ҳам дараҷаи ҳазмшавии иқтибосоти арабиро дар он замон нишон медиҳад.

13. Муайян намудани доира ва имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пасванду пешвандҳои тоҷикӣ дар асарҳои нависанда аз паҳлуҳои муҳимми таҳқиқи илмии мо ба ҳисоб меравад, ки то ба ҳол мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст. Баррасии ин масъала барои муайян намудани вижаҳои фардии услуби адиб, коргоҳи эҷодии ӯ ва барои ошкор намудани дараҷаи ҳазмшавии иқтибосоти арабӣ нақши муҳим мебозад.

14. Имконоти калимасозии мураккаб, ба хусус калимасозии мураккаби тобеъ бо иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Ҷомӣ, муайян намудани муносибати байни ҷузъҳо ва таҳлили сохтору семантика ва дараҷаи қорбурди онҳо дар қабатҳои лексикии забони адабии имрӯза аз масъалаҳои мебошад, ки то ба ҳол мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст ва қобилияти забони тоҷикиро барои ҳазм кардани иқтибосоти арабӣ нишон медиҳад.

Муҳтавои мавзӯи диссертатсия дар 22 мақолаи илмӣ, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ба таъъ расидаанд, инъикос ёфтааст:

[1-М]. Ҷумъаев, М. О. Феълҳои таркибии ҷузъи номиашон арабӣ бо феълҳои ёридиҳандаи «қардан» ва «намудан» дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/7. – С. 67-70.

[2-М]. Ҷумъаев, М. О. Баъзе хусусиятҳои луғавию морфологӣи иқтибосоти арабӣ, ки бо феълҳои ёридиҳандаи «қардан» ва «намудан» таркиби номӣ сохтаанд, дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии

Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2017. – № 4/7. – С. 126-130.

[3-М]. Ҷумъаев, М. О. Баъзе хусусиятҳои луғавии иқтибосоти арабӣ дар насри бадеии Абдурахмонӣ Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 1. – С. 105-110.

[4-М]. Ҷумъаев, М. О. Хусусиятҳои семантикии баъзе калимаҳои иқтибосии арабӣ дар насри бадеии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 2. – С. 124-129.

[5-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ (форсӣ) пас аз зуҳури ислом / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 4. – С. 15-19.

[6-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои IX-X / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 4. – С. 103-107.

[7-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи сабабу омилҳои ворид гардидани иқтибосоти арабӣ ба забони тоҷикӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 6. – С. 37-44.

[8-М]. Ҷумъаев, М. О. Лексикаи динии ифодакунандаи принципҳои асосии ислом ва ному сифатҳои Худованд дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 6. – С. 127-131.

[9-М]. Ҷумъаев, М. О. Калимаҳои ифодакунандаи тоату ибодати динӣ дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. – № 8. – Қ. II. – С. 16-22.

[10-М]. Ҷумъаев, М. О. Мавқеи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои XI-XII / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 1. – С. 135-141.

[11-М]. Ҷумъаев, М. О. Мавқеи баъзе истилоҳоти марбут ба фикҳи исломӣ дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 4. – С. 66-70.

[12-М]. Ҷумъаев, М. О. Иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои умумии тасаввуф дар насри бадеии Ҷомӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 5. – С. 62-68.

[13-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи бархе аз иқтибосоти арабии ифодакунандаи мафҳумҳои тасаввуф дар насри бадеии Абдурахмони

Ҷомӣ / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 6. – С. 75-80.

[14-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асри XIII ва пас аз он / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 7. – С. 32-38.

[15-М]. Ҷумъаев, М. О. Нақши исмҳои амали арабӣ барои таъмини оҳанги суҳан дар асарҳои насрии Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 8. – С. 33-38.

[16-М]. Ҷумъаев, М. О. Дар бораи иқтибосоти арабӣ дар забони тоҷикӣ дар асрҳои XVIII-XIX ва ибтидои асри XX / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 8. – С. 107-111.

[17-М]. Ҷумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пасванди **-й / -гӣ, -вӣ** дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 32-38.

[18-М]. Ҷумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо баъзе пасвандҳои тоҷикӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 97-102.

[19-М]. Ҷумъаев, М. О. Калимасозии якҷанд пасванди тоҷикӣ бо иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 3. – С. 8-14.

[20-М]. Ҷумъаев, М. О. Имконоти калимасозии иқтибосоти арабӣ бо пешвандҳои тоҷикӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 2. – С. 24-30.

[21-М]. Ҷумъаев, М. О. Гурӯҳҳои семантикии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар мисоли «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 5. – С. 31-41.

[22-М]. Ҷумъаев, М. О. Гурӯҳбандии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насрии Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Баҳористон» ва «Нафаҳот-ул-унс») / М. О. Ҷумъаев // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2021. – № 7. – С. 37-43.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои ба таъб расонидаи муҳаққиқ мухтавои диссертатсияро комилан инъикос менамоянд.

Вобаста ба дастовардҳои зикршуда, Шурои олимони факултети филология бо қарори № 6, аз таърихи 04.02.2022 диссертатсияи доктории Ҷумъаев Меҳроб Одинаевичро зерини «Хусусиятҳои лексикӣ семантикӣ ва калимасозии иқтибосоти арабӣ дар асарҳои насри Абдурахмони Ҷомӣ (дар заминаи «Нафаҳот-ул-унс» ва «Баҳористон»)» қори муҳиму арзишманд арзёбӣ намуда, онро қомилан анҷомёфта меҳисобад. Диссертатсия ба талаботи қорҳои илмӣ ҷавобгӯ буда, онро метавон ба баррасии Шурои диссертатсионии 6D.KOA-021 барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ тавсия намуд.

Иштирок доштанд: 22 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» – 22 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест. Суратмаҷлиси № 6, аз 4-уми феввали соли 2022.

Раиси Шурои олимони
доктори илмҳои филология,
профессор

Эмомалӣ С.

Муқарризон:

Доктори илмҳои филологӣ,
профессор, узви вобастаи
АМИТ, муовини аввали раиси
Қумитаи забон ва истилоҳоти
назди Ҳукумати ҶТ

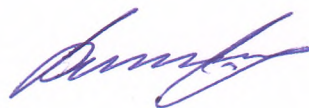
Раҳматуллозода С.

Доктори илмҳои филологӣ,
профессори кафедраи
услубшиносӣ ва таҳрири адабии
факултети журналистикаи ДМТ

Мирзоева М. Ҷ.

Қотиби Шуро, дотсент

Мавлонзода Ш.

Имзои профессорон Сирҷиддини Эмомалӣ, М. Ҷ. Мирзоева ва дотсент Ш. Мавлонзодаро тасдиқ менамоем:

Сардори раёсати кадрҳо
ва қорҳои махсуси ДМТ

Тавқиев Э. Ш.

Имзои С. Раҳматуллозодаро тасдиқ менамоям:

Мудири шуъбаи кадрҳои
Кумитаи забон ва истилҳоти
назди Ҳукумати Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Ш. Абдуллоев

« 14 » 04 соли 2022